

Сергій КОЗЛОВСЬКИЙ

кандидат історичних наук, доцент

Львівський національний університет

імені Івана Франка (Львів, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4590-2433>Електронна пошта: serg.kozlovsky@gmail.com

УЧАСТЬ ВІЙСЬКА КРИМСЬКОГО ХАНСТВА В ОСМАНО-СЕФЕВІДСЬКІЙ ВІЙНІ 1578–1590 рр.

Після визнання Кримським ханством у 1475 р. залежності від Османської імперії, султани почали активно використовувати війська кримців у воєнно-політичних цілях своєї держави та залучати їх до своїх військових кампаній – на Балканах, Кавказькому регіоні та Ірані. Кримці спільно з османами брали участь у військових походах проти балканських держав, Речі Посполитої та Московії. Головним суперником Стамбула на Сході була держава Сефевідів. Скориставшись внутрішніми міжусобицями в цій державі, султан вирішив захопити частину її території та розширити володіння Османської імперії на Сході. Османи мали перевагу над ворогом у загонах піших стрільців та артилерії, однак, потребували мобільної кінноти і тому залучили до бойових дій кримли. Як правило, війська кримли використовували як авангард, який рухався попереду османських військ, для спустошливих рейдів ворожою територією, збору трофеїв і тактичної розвідки. Кримці відіграли дуже важливу роль при постачанні османським гарнізонам продуктів харчування та боєприпасів, чим дозволили султану закріпитись на Кавказі і продовжувати бойові дії проти персів. Водночас участь кримли у війні завдала військам ханства відчутних втрат (у битві при Моллахасані загинули тисячі воїнів, а у полон потрапив калга Аділь Герай), послабила військову міць держави. Виник гострий конфлікт між ханом та султаном, внаслідок чого хан втратив владу і був убитий, а ханство стало ще більш залежним від Османської імперії.

Ключові слова: Кримське ханство, кримські татари, військова історія, осmano-сефевідська війна, кіннота, тактика, втрати, битви, відступ, набіги, військо.

Постановка проблеми. Османська держава, встановивши протекторат над Кримським ханством, використовувала його як джерело військових, людських та матеріальних ресурсів. Кримські татари були додатковою військовою підтримкою у війнах Османської імперії у Східній Європі та на Кавказі, перешкоджали появі різних небезпек із північного напрямку. Використовуючи кримли та інші залежні народи, османи прагнули перш за все здійснювати зовнішню політику в інтересах своєї імперії та уникати великих втрат у власних військах. Скориставшись внутрішніми міжусобицями всередині держави Сефевідів, турецький султан спробував захопити частину перських територій, розширити межі власної держави. Оскільки османський правитель не міг відправити на Кавказ левову частку своєї армії, він звернувся до кримського хана, аби той надав військо, насамперед заgonи кінноти.

Аналіз досліджень і публікацій. Тема участі кримли в осmano-сефевідській війні 1578–1590 рр. є недостатньо висвітлена як у вітчизняній, так і зарубіжній історіографії. Насамперед варто згадати статті дослідників Х. Еравчі та Ф. Хусейна, які власне й розглядали участь кримли у військовому конфлікті. Х. Еравчі, розглядаючи участь кримців у всіх осmano-сефевідських конфліктах XVI–XVIII ст., дійшов висновку, що кримли відіграли важливу роль не лише у бойових діях, тактичній розвідці, забезпеченні логістики османського війська, а й у торгівлі та дипломатії (Eragci, H. 2023). Ф. Хусейн переконаний, що допомога кримських татар османам була не лише прямою – участь у бойових діях, забезпечення комунікацій, доставка зброї, боєприпасів та харчів тощо, а й опосередкованою – походи кримли на території Кавказу справляли негативний вплив на господарство та економіку регіону, підривали його обороноздатність та полегшували

завоювання османами (Hüseyn, F. 2019). Б. Кютюктулу, розглядаючи політичні відносини між Османською імперією та державою Сефевідів, зазначав, що кримські татари були вагомим фактором завоювання османами територій на Кавказі, надали велику допомогу османським військам, забезпечили їх логістику (Kütükoğlu, B. 1962). С. Стівенс аналізує наративні джерела османо-сефевідської війни, стверджує, що кримли внесли вагомий роль у завоюваннях османів (Stevens, S. 2023). Р. Матті зосереджує свою увагу на причинах конфлікту 1578–1590 років (Matthee, R. 2014).

Метою статті є дослідження участі кримсько-татарського війська у османо-сефевідській війні 1578–1590 рр. на основі комплексного аналізу тогочасних джерел та дослідницького матеріалу з даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. За підсумками війни між Османською імперією та державою Сефевідів 1548–1549 рр., 29 травня 1555 р. був підписаний мирний договір у Амасьї. Згідно з угодою, західні частини Вірменії, Курдистану та Грузії відійшли до османів, а східні – до Сефевідів. Османський султан Сулейман I отримав більшу частину сучасного Іраку, контроль за Перською затокою, а перський шах Тахмасп I зберіг територію сучасного Азербайджану. Провінція Карс мала стати нейтральною, буферною зоною між двома державами (Monshi, E. 1930, p. 350). Однак уже у 1576 р. ситуація змінилася – шах помер, його спадкоємці почали боротьбу за владу, витрачали накопичені багатства, внаслідок чого держава сильно ослабла. Навіть коли новим шахом став Мухаммад Худабенде – син попереднього правителя та у минулому успішний намісник провінції Фарс, відновити потугу держави не вдалося. Боротьбою правлячих еліт у Персії скористався султан, який вирішив розпочати військову експедицію на Закавказзі та захопити частину володінь Сефевідів (Matthee, R. 2014, p. 16). Також османи військовою кампанією проти Сефевідів прагнули встановити прямі зв'язки з ханствами Середньої Азії та відсунути персів подалі від Каспійського моря. Крім цього, султан побоювався зближення держави Сефевідів із Московією та європейськими державами, які мали власні торгові і політичні інтереси у цих регіонах. За даними турецької розвідки, взимку 1578 р. московський цар відправив посланця до шаха, аби укласти союз проти османів, а Папа Григорій XIII прагнув використати московитів та персів у спільній військовій кампанії проти Османської імперії

(Naki, E. 2016, p. 119–120). Приводом до оголошення війни Сефевідам стали постійні набіги на прикордонні землі Османської імперії (Selaniki, M. 1999, p. 271–272). Частина турецьких дослідників наголошують на тому, що перси грубо порушували умови Амасьїської угоди, підбурювали проти османів курдів, атакували османські торгові каравани (Kütükoğlu, B. 1962, s. 22). Великий візир Соколлу Мехмед-паша намагався вмовити султана відмовитися від експедиції через значні витрати та нестачу ресурсів для забезпечення контролю над Персією у разі її завоювання. Однак візир не зміг зупинити підготовку до майбутньої війни. Османський правитель доручив досвідченому полководцю Лалі Мустафі-паші очолити військову кампанію, що розпочалася у 1578 році.

Влітку 1578 р. 100-тисячне османське військо вирушило до провінції Карс, почало зводити там фортеці з гарнізонами, що було порушенням угоди від 1555 року (Çiçek, K. 2007, s. 471). Дізнавшись про пересування османського війська, шах Сефевідів провів нараду зі своїм оточенням та вирішив, що перські війська, які виступлять назустріч ворогу, очолить його син Хамза Мірза. На початку серпня османські війська штурмували кілька фортець, включаючи Мгелціхе (Гусейн, Ф. 2005, с. 39–40). Згідно з хроністом Ібрагімом Печеві, 9 серпня османи здобули дві фортеці (Печеві, И. 1988, с. 32). Далі османи розбили війська Сефевідів у битві поблизу о. Чилдир, що відбулась 9 чи 10 серпня 1578 року. Сефевідські воєначальники зазнали поразки, втративши понад 5 тис. бійців, оскільки легковажно віднеслись до противника (недооцінили його сили) та не підготувалися належним чином до битви (Гусейн, Ф. 2005, с. 104–105). Окрім цього, на бік османів перейшли загони курдської знаті, а на поле битви не прибули війська правителя Тебріза. Перемога відкрила османам шлях до Грузії, більш того, на бік султана перейшли правителі грузинських держав Самцхе-Саатабаго та Кахетинського царства. Османські війська вступили у Тбілісі, згодом у Горі (Monshi, E. 1930, p. 351). У вересні османські війська знову здобули перевагу над ворогом у битві за переправу Коюнґечіді на р. Каник (Челеби, Э. 1983, с. 159). Далі османи побудували фортецю в Ареші, а Лала Мустафа-паша призначив Османа-пашу бейлербеєм провінції Ширван (Гусейн, Ф. 2005, с. 46). Згодом основна частина османського війська вирушила на зимівлю до Ерзурума. Натомість війська вірних шаху емірів закріпились у Нахічевані, Гянджу та інших

містах. Залишившись у Ширвані, Осман-паша мав невелике військо – 1 000 яничарів, 60 гармат, 200 скринь з боєприпасами та кошти, яких мало вистачити на платню воїнам протягом пів року (Печеви, И. 1988, с. 40). Бейлербей очікував на прибуття війська кримського хана, з яким планував ударити по військах Сефевідів у Ширвані з двох напрямків (Гусейн, Ф. 2005, с. 123).

Тим часом сефевідський керманіч провінції Ширван, Арас-хан Румла, ще до наближення османського війська покинув м. Шемаху та відійшов за р. Куру. Перед Арас-ханом стояла дилема – очікувати удару ворога, або ж бути покараним шахом за відступ. Річ утім, що до Ширвану наближалось 12-тисячне військо Хамзи Мірзи (Strange, G. (ed.). 1926, р. 147). У такій ситуації Арас-хан вирішив діяти самостійно та випередити кримців, зібравши 20–25 тис. воїнів та 9 листопада атакувавши Шемаху й Ареш (Печеви, И. 1988, с. 42). При штурмі Арешу перське військо змогло виманити на відкриту місцевість османські війська під командуванням санджак-бея Гейтас-паші та розбити їх. Після здобуття Арешу, на допомогу сефевідському війську, яке вело бої з османами поблизу Шемахи, прибули загони Імамкулі-хана. Військо шаха, маючи чисельну перевагу, тиснило ворога, а Осман-паша очікував прибуття кримли. Становище османів у Шемасі ускладнювалось тим, що місто не мало фортифікацій і Осман-паша розмістив своїх бійців та гармати прямо на вулицях (Zeyrek, Y. 2001, s. 41).

Кримське ханство опинилося у васальній залежності від Османської імперії у 1475 році. Хани зобов'язувалися надавати війська для участі у різноманітних військових кампаніях султана. Варто зауважити, що Кримське ханство мало обмежені людські ресурси – населення держави у XVI ст. становило 250–300 тис. осіб (Podhorodecki, L. 1987, s. 40–41; Górká, O. 1935, s. 196). Тому у разі тотальної мобілізації хан міг зібрати 35–40 тис. воїнів (Górká, O. 1935, s. 223, 286). У масштабних військових операціях вдавалось залучати війська чисельністю понад 10 тис. воїнів, утім, частина з них була легкоозброєною, без власної польової артилерії та ручної вогнепальної зброї (Козловський, С. 2025, с. 87). Османський султан знав про обмежені ресурси кримли, водночас чудово усвідомлював, що кримські татари виробили дуже ефективну тактику на полі бою – маневрений дистанційний лучний бій, різноманітні хитрощі (заманювання ворога у засідки та пастки,

оманливі відступи) тощо. Інтерес правителів Османської імперії викликали рейди кримли углиб ворожої території, що завдавали противникам ханства дуже серйозної шкоди. За підрахунками А. Байцара, за мінімальними оцінками, протягом XV ст. із земель сучасної України до Криму було забрано 200 тис. осіб, а у XVI ст. – 350 тис.; подібну тактику глибоких рейдів зі здобуттям бранців та припасів кримці мали застосовувати й у Персії (Байцар, А. 2014). У військовій кампанії проти Сефевідів султана була потрібна маневрена кіннота кримців для протистояння перським вершникам та їх союзникам, адже османи мали перевагу в стрільцях та артилерії, які не могли брати участі у маневрених боях, коли треба було переслідувати ворога, охоплювати його з флангів. Варто зауважити, що кримли успішно протистояли військам різних кочових народів – у 1502 р. кримські татари розгромили військо Орди поблизу р. Сули, у 1548 р. розбили ногайців поблизу Перекопа (Гайворонський, О. & Громенко, С. 2020). Окрім цього, султан прагнув використати загони кримли для рейдів углиб ворожої території, для атак тилових комунікацій та логістики противника.

Османські воєначальники дуже часто використовували кримли у якості «акінджі», коли їх загони рухалися попереду основних військ для ведення розвідки та виявлення сил противника. У разі небезпеки, кримці могли швидко відступити та попередити османів. Війська Кримського ханства вперше брали участь у бойових діях на боці османського султана в 1484 р. у битві при Акермані проти молдавського правителя Стефана Великого (1457–1504 рр.). Кримці зруйнували такі бессарабські міста, як Кавшан, Томба-сар, Балта. За участь у поході кримський хан Менглі I Герай отримав багато подарунків та грошей. Спочатку кримли залучались до військових операцій лише на Заході, переважно проти Угорського королівства, і лише у другій половині XVI ст. султани почали залучати кримців до бойових дій на Сході (Eravcı, M. 2023, s. 23). Невеликі загони кримли брали участь у східних військових кампаніях султана у 1514, 1534 рр. та у османо-сефевідській війні 1548–1549 рр. (Kırzioğlu, F. 1993, s. 218–220). Хан опирався відправленню військ у віддалені регіони, вимагав від султана по 5 тис. акче за кожного воїна, однак, пристав на пропозицію турецького керманіча про безоплатну участь військ кримців у військових кампаніях в обмін на частину бранців і трофеїв (Носа, R. 1973, s. 114).

Отримавши лист-запрошення Сулеймана I щодо участі кримськотатарського війська у військовій кампанії проти Сефевідів, хан Мехмед II Герай не наважився відмовитися. Султан міг розцінити відмову як зраду та розірвання османо-татарського союзу, адже у таких запрошеннях османський правитель у першу чергу наголошував, що майбутня військова кампанія спланована для допомоги Ісламу та заради дружби з Османською імперією. За відмову хан міг втратити владу (Inalcik, H. 2001, s. 786). За різними даними, було зібрано до 15 тис. воїнів, 500 яничарів, шість середніх та вісім малих гармат, 100 рушниць, понад 50 кг пороху та інше (Eravcı, M. 2023, s. 24). Варто зазначити, що хан вирішив відправити військо до Ширвану лише після укладення мирного договору з Річчю Посполитою у вересні 1578 року (Kortepeter, C. 1973, p. 57). Військо очолив брат хана, калга Аділь Герай, а окремі загони очолювали інші його брати – Газі, Мюбарак, Селямет та син Мурад. Кримське військо подолало Ширванську ущелину та прийшло на допомогу Осману-паші у той момент, коли сефевіди тіснили османів та ледь не здобули перемогу. Кримців супроводжувало також 300 османів, вони мали 10 гармат (Гусейн, Ф. 2005, с. 123). Із прибуттям кримли, об'єднані османо-татарські війська, маючи чисельну перевагу над ворогом, вдарили по персах одночасно з двох напрямків та здобули перемогу (Гусейн, Ф. 2005, с. 126–127). Арас-хан, зважаючи на відступ попереднього разу, розумів, що шах не пробачить йому це вдруге, вирішив битися до кінця, був із сином захоплений у полон і згодом страчений (Strange, G. (ed.). 1926, p. 137). Загалом було вбито понад 8 тис. персів та їх союзників (Kütükoğlu, B. 1962, s. 83). Натомість хроніст І. Рахімізаде стверджує, що з 20 тис. воїнів врятувалася лише тисяча, переможці спорудили вісім башт із тіл та голів полеглих (Гусейн, Ф. 2005, с. 127). За підрахунками І. Печеві, було убито 7 764 воїнів, а ще до 10 тис. померли від ран або потонули (Печеві, И. 1988, с. 44). Прибуття військ кримців не лише врятувало військо Османа-паші від розгрому, а й дозволило розбити ворога.

Окрилені перемогою у битві поблизу Шемахи, загони Аділь Герая та санджак-бея Арешу, Піяле-бея, перетнули р. Куру та атакували табір Арас-хана, здобули велику здобич, включаючи казну хана, десятки наложниць та гармати (Бидлиси, Ш. 1976, с. 237). У цьому контексті варто зауважити, що власне османи засудили дії кримли, оскільки ті розграбовували ворожий табір під

час Рамадану (Eravcı, H. M. 1999, p. 310–311). Тим часом до Шемахи наблизилось велике військо, чисельністю від 50 до 100 тис. бійців, під командуванням Хамзи Мірзи та візиря Мірзи Салмана (Kütükoğlu, B. 1962, s. 84). Перси розпочали облогу Шемахи, а Осман-паша відправив гінця до Аділь Герая, аби той повертався на допомогу гарнізону міста. Перси перехопили гінця і дізнались, що кримли, які грабували табір Арас-хана, повертатимуться зі здобиччю та на зворотному шляху їх можна буде атакувати. Назустріч кримським татарам вирушило 20-тисячне перське військо, яке очолив Мірза Салман (Çiçek, K. 2007, s. 472). Військо кримських татар, повертаючись із великою здобиччю, навіть не підозрювало, що на них вже чекають ворожі війська. 28 листопада 1578 р. обидва війська зустрілись на березі р. Агсу, поблизу м. Моллахасан. Кримці не провели ретельної розвідки, переважна їх більшість займалась транспортуванням награбованого і вступити у бій могли лише 2 тис. бійців (Hüseyn, F. 2019, s. 974; MS Török O. 176. 20b). Незважаючи на те що частина кримськотатарських воїнів чинила опір, військо хана зазнало поразки. За іншими даними, запеклі бої тривали три дні, і ситуація почала змінюватися на користь персів після сильної зливи, внаслідок якої кримли не могли використовувати луки, а їх коні повільно пересувалися у багнюці – татари втратили мобільність та вогневу міць (Eravcı, H. 2014, p. 220–221). Це підтверджує й хроніст І. Печеві: *«Нескінченний дощ, що лився з небес, не дав їм можливості діяти руками і ногами і ворожі маси оточили їх з усіх боків»* (Печеві, И. 1988, с. 46). Аділь Герай та Піяле-бей потрапили у полон. Перський хроніст Орудж Бек-Баят так описував битву: *«Для ведучих війну з сильним противником вони були напроцуд неосторожні. Їхня стоянка була обрана невдало і не було виставлено вартових. Хамза-Мірза вирішив діяти швидко і відразу атакував, що виявилось дуже вдалим, бо у війні швидкість – то, матір успіху. Коли татари, спочатку приголомшені, прийшли до тями, вони виявили, що більше половини їх уже перебито, а їх принц Аділь-Гірей взятий у полон»* (Strange, G. (ed.). 1926, p. 148). Інший хроніст, І. Рахімізаде, теж описав розгром кримли: *«Гордовиті татари не вжили жодних заходів, щоб підготуватися до бою і продовжували просуватися все в тому ж порядку: кожен з них йшов сам по собі, тягнучи з собою бранців та захоплені трофеї. Лише до 2 000 воїнів перебувало у розпорядженні вищезгаданого хана [Аділь Гірея], решта ж частини [татарського*

війська] розбрелася і знаходилася в досить безладному стані. Так вони бродили привал за привалом, наче заграючи з ангелом смерті... Як тільки самовпевненому Аділь Гірею стало зрозуміло, що відбувається, і як далеко зайшла справа, він направив свого коня на поле битви і наче розлючений лев кинувся в бій. Спочатку нещадним вогнем він сповістив у пекельний вогонь незліченну кількість ворогів чарйара, а потім безжальним мечем він знеславив нескінченну кількість свиней. Гострими мечами вони перебили 200 татар, трупи яких змішалися із землею. Лише декілька людей врятувалися втечею з цієї кровопролитної бітви» (Гусейн, Ф. 2005, с. 131–132). У полон потрапило також 30 представників еліти кримли (мірзи та беї) і понад 2 тис. воїнів. Кримського калгу відправили до Казвіна, що на той час був столицею Сефевідської держави, шанобливо ставились до нього, оскільки шах прагнув встановити дружні відносини з Кримським ханством. Задля цього Худабенде планував навіть одружити Аділя з однією зі своїх дочок. Та у квітні 1579 р. ситуація змінилася – високопоставленого бранця звинуватили в інтимних стосунках з самою дружиною шаха, Бегум, та обох стратили (Minadoi, G. 1595; Strange, G. (ed.). 1926, p. 151–153). На думку І. Печеві, все сталося через те, що в калгу одночасно закохалися дружина та сестра шаха, які ворогували між собою (Печеві, І. 1988, с. 46). Більш правдиву версію подій висуває Ш. Бідлісі, за якою хан став лише приводом для знищення Бегум, яка ворогувала з частиною перської знаті: «Кизилбаські еміри злякалися могутності тієї хатун і почали обмірковувати, як її усунути. Під кінець вони вирішили приписати їй любовний зв'язок з Аділь-Гірей-ханом татар[ським] і обох вбити. За вказівкою великих емірів загін кровожерливих кизилбашів проник у покої падишахського палацу. Ту праведну пані, що простягла руку до пояса свого жалюгідного чоловіка, вони силоміць витягли [з палацу] і вбили. Добу вона була кинута голою в стегу серед простолуду, і ніхто її не ховав. Адиль-Гірей і сто чоловік із синів татарських емірів і шляхетних убили» (Бідлісі, Ш. 1976, с. 238–239). За іншою версією, полоненого калгу хотіли перевести зі столиці до однієї з фортець, він чинив опір і був убитий охороною (Kütükoğlu, B. 1962, s. 99).

Поки перські війська вели бої з кримцями, Осман-паша скористався цим, евакуював війська з Шемахи (залишивши усю артилерію) до єдиної фортеці у Ширвані, що перебувала під контролем османів – Деміркапи (Eravcı, H. M. 1999, p. 311).

Через сувору зиму та нестачу харчів, османські воїни страждали від обморожень та голодували. Водночас війська Сефевідів не вжили заходів для захоплення Деміркапи. Обидві сторони вирішили перезимувати й потім поновити бойові дії. Таким чином кримли врятували військо Османа-паші від розгрому в Шемасі та виграли стратегічно важливий час у військовій кампанії.

Влітку 1579 р. основні сили османського війська були зосереджені в Анатолії, де тривало будівництво фортеці Карс, тому до участі в бойових діях проти персів на Кавказі знову залучили кримли. У липні 1579 р., дізнавшись про смерть свого брата, у похід на Кавказ виступили війська кримли під керівництвом самого хана (Monshi, E. 1930, p. 374). Попереду рухався загін санджак-бея Азака, Махмуда-бея, який транспортував гроші та продукти харчування, а за ним слідували основні війська хана (Гусейн, Ф. 2005, с. 137–138). За різними підрахунками, війська кримців налічували від 40 до 80 тис. бійців (Гусейн, Ф. 2005, с. 137). Кримли приєдналися до османського війська за 30 днів (Gelibolulu, M. 2000, s. 359). Хоча за іншою інформацією, основні війська кримли прибули на Кавказ лише у середині жовтня. У Ширвані об'єднані османо-татарські війська розгромили загін восначальника Мухаммеда Халіфа Зульгара – командувач загону загинув, як і понад 2 тис. його воїнів, а уцілілі війська відступили на південь (Kütükoğlu, B. 1962, s. 101). 23 жовтня об'єднані війська вступили до Шемахи, у різні напрямки були відправлені загони для виявлення та знищення ворожих сил. Кримці розграбували Ширван, Карабах, Гянджу, захопили 20–30 тис. полонених, тисячі голів домашньої худоби (Kütükoğlu, B. 1962, s. 101). Об'єднане османо-татарське військо відкинули ворожі сили за р. Куру, до Карабаху та Мугану. Далі хан мав наказ об'єднатися з потужним османським військом під командуванням Лали Мустафи-паші та рушити на штурм Казвіна. Однак військо Мустафи-паші не прибуло, хан отримав наказ зимувати у Ширвані, проігнорував його і вирішив повернутися до Криму, залишивши османам загони під командуванням свого брата – Гази Герая, чисельністю 2–3 тис. воїнів (Eravcı, M. 2023, s. 26). 2 листопада 1579 р. Осман-паша спільно з загонами кримли атакував військо місцевих племен, включаючи каймаків та кипчаків, які постійно атакували османів (Гусейн, Ф. 2005, с. 68). Бої точилися в ущелині, поблизу Кюр Кюре. Спочатку ворога атакувала тисяча кінних лучників Гази Герая, а далі нанесли

удар османські стрільці та артилерія, розбивши противника (Çiçek, K. 2007, s. 472). Битву детально описав хроніст І. Рахімізаде: *«Гази Гірей-хан, який був залишений у Ширвані для охорони вілайєту, першим вступив у бій на чолі 1 000 безжальних татар, а слідом за ним сардар, відзначений знаком відваги, прикривши обличчя щитом і піднявши меч, що бореться як удар блискавки, разом із 5 000 стрільцями кинувся в атаку. Внаслідок цієї битви 1 000 безбожників було відправлено до пекла і 200 правовірних стали шахідами. Як тільки зловмисні вороги кинулися втечею, щоб сховатися в горах Ельборза, в хід пішли шахи-зарбазани, вогнем яких було винищено значну кількість ворогів. В одну мить усі кинулися перепливати вищезгадану річку, проте, багато хто відстав через втому коней і був розрубаний мечами, вдалося втекти лише малій кількості нечестивців. Було зруйновано 60–70 селищ, майно мешканців було пограбовано, а їхні будинки зрівняно із землею»* (Гусейн, Ф. 2005, с. 139–140). Унаслідок бойових дій, татарських набігів та мобілізації чоловіків, населення Ширвану, Азербайджану та інших провінцій страждало від сильного голоду. На думку турецького історика М. Еравчі, загони кримли забезпечували постачання османським гарнізонам фортець, постійно атакували невеликі загони персів та здійснювали тактичну розвідку місцевості (Eğavci, M. 2023, s. 26). Осман-паша, залучаючи до збору харчів кримли, перш за все прагнув уникнути втрат серед османських військ, оскільки під час збору продуктів ворог атакував малі загони турецьких воїнів (Strange, G. (ed.). 1926, p. 155). Кримли здійснювали швидкі та несподівані рейди углиб ворожої території (Stevens, S. 2023, p. 54). Маючи обмежені сили у Ширвані, Осман-паша планував використовувати загони кримли як допоміжні. Кримські татари використовували ту ж тактику, що й перси – здійснювали грабіжницькі рейди, аби отримати харчі, коней та спустошити певну територію (Ms Török O.176). Завдяки кримським татарам, Осман-паша зміг утримати позиції у Дагестані та північних районах сучасного Азербайджану.

У 1580 р. кримськотатарське військо під командуванням Гази та Сафа Гераїв знову здійснило вторгнення до Ширвану та розграбувало його. Спустошуючи та розграбовуючи перські володіння на Кавказі, зокрема на території сучасного Азербайджану, кримли ослаблювали цей регіон, що значно полегшувало завоювання його османами (Hüseyn, F. 2019, s. 980). Варто згадати й про те, що кримли виступали не лише як ефектив-

на військова сила, а й як посланці, наглядачі та розвідники. Кримські воїни нерідко були гінцями, які передавали повідомлення від султана до шаха, контролювали торгівлю між Московією, європейськими країнами та Персією. Наприклад, влітку 1580 р. кримли заблокували усю торгівлю між Англією та державою Сефевідів, водночас налагодили торговельні контакти між Англією та Османською імперією (Jenkinson, A. 1885). Кримські татари допомагали османам упорядковувати митні пости на Чорному та Каспійському морях. За допомогою кримли Осман-паша атакував Баку, здобув місто та розмістив там гарнізон (Monshi, E. 1930, p. 387). Біля Моллахасану кримли знов зішлись у бою із загонами Сефевідів, одна битва була менш масштабною ніж у 1578 р. і завершилася внічию. Далі Осман-паша відступив до Деміркапи, а кримли повернулися у Крим.

Навесні 1581 р. кримськотатарські загони під командуванням Гази та Сафа Гераїв знову здійснили похід у Закавказзя. Розвідники кримли виявили поблизу р. Кура табір військ бейлербея Салман-хасана. Кримли форсували річку і вночі атакували табір, де відпочивали перси. За різними підрахунками, перське військо налічувало від 5–6 тис. до 17–16 тис. бійців (Гусейн, Ф. 2005, с. 69). Перські війська не встигли підготуватись до бою і почали втікати. Лише загін під командуванням еміра устаджлу Алі-кулі хана Шамлу прийняв бій, проте, його воїни загинули (Monshi, E. 1930, p. 387). Салман-хан отримав поранення і зміг утекти, також врятувалося 300 бійців (Гусейн, Ф. 2005, с. 141). У результаті цієї перемоги Гази Герай отримав особисту подяку від султана (hükmi-i-şerif) та щорічну субсидію у 50 тис. срібних акче (Başbakanlık Osmanlı Arşivi. 44: 231/255). Рядові кримські татари захопили чималу здобич – бранців та трофеї (перш за все гармати, яких не виробляли на території ханства і експортували з території Туреччини). Далі обидві сторони отримали підкріплення та зішлись у бою на місцевості між Шемахою та Шабраном. Гази Герай недооцінив сили ворога, повів війська в атаку й потрапив у пастку. Перське військо, яке очолював беклярбек Пейкер-паша, відрізало передовий загін кримли та розгромило його. Гази Герай потрапив у полон і був ув'язнений у фортеці Аламут (Münşi, I. 1978, p. 334).

Влітку 1582 р. султан у черговий раз вимагав від хана відправити війська до Сефевідського Ірану, однак, Мехмед II Герай скликав нараду бейів та мурз, більшість яких виступила проти черго-

вого походу. Дізнавшись про таке рішення хана і татарської еліти, султан доручив Осману-паші вирушити до Криму та арештувати очільника Кримського ханства. Султан чудово розумів, що без кінноти киримли не зможе проводити ефективні наступальні операції проти персів. За іншими даними, ханські війська відправились у похід, однак, дійшли до Кубані та повернулись (Kütükoğlu, B. 1962, s. 106). У 1584 р. султан скинув Мехмед II Герая з престолу і призначив ханом одного з братів Мехмеда – Ісляма II Герая, який тривалий час мешкав в Османській імперії. Нового правителя підтримало військо, більшість беїв та брати Мехмеда – Алп, Селямет та Мубарек. Вірність попередньому правителю зберігали лише ногайські мірзи з роду Мансурів. Мехмед вирішив утекти до ногайців, зібрати військо та повернути собі трон, однак, поблизу Перекопа був схоплений військом киримли та страчений (Inalcik, H. 2001, s. 786). Далі боротьбу за ханський трон продовжив старший син загиблого хана – Саадет. Киримли з цього часу фактично не брали участі у військових кампаніях Османської імперії проти Сефевідів. У Ірані тим часом теж відбулись зміни. У 1588 р. син шаха – Аббас, усунув від правління хворого батька і очолив державу. Перси тривалий час сподівались на допомогу європейських країн, зокрема Іспанії та Англії, однак, європейські лідери лише робили гучні заяви, а виступити з військами проти османів не наважились. У той час як османи завойовували західні території держави Сефевідів, зі сходу почали наступ війська узбецького хана Абдулли-хан II, перському шаху відмовились коритись кілька впливових беїв та частина війська. Не маючи змоги вести війну одночасно на кількох напрямках, Аббас вирішив укласти мир із османами, і 21 березня 1590 р. було підписано Стамбульський договір, який став завершенням війни, що тривала з 1578 року. За умовами договору, шах зобов'язувався не надавати притулок особам, яких султан підозрював у зраді чи заколоті. Перський правитель визнавав османськими усі території, захоплені на момент підписання угоди – Тебріз, Карабах, Гянджу, Ширван, Грузію, Лурістан та інші. Втім, варто зауважити, що договір дозволив шаху Аббасу розправитися із внутрішніми заколотниками, завдати поразки узбекам та значно зміцнити військо.

Війна загострила боротьбу за владу в середовищі роду Гераїв, засвідчила, що війська киримли займали важливе місце у військових кампаніях османських правителів. Водночас зауважимо,

що сефевідська війна поставила кримських ханів у ще більшу залежність від султанів. Наприклад, у роки правління Ісляма II Герая у п'ятничних проповідях ім'я османського султана почали читати перед іменем кримського хана (Giray H. 2019, s. 77). Якщо раніше султан запрошував хана взяти участь у військовій кампанії, то вже з 1590-х рр. він безпосередньо віддавав кримському правителю накази (Eravci, M. 2023, s. 27). Після війни, аби зосередити увагу на забезпеченні власного північного степового кордону, ханство змушене було постійно надавати військову підтримку Османській імперії (Kortepeter, C. 1966, p. 141–142).

Висновки. Османо-сефевідська війна 1578–1590 рр. стала першим конфліктом Османської імперії на Сході, до якого вона залучила не окремі загони, а велике військо кримських татар. Султан вдався до такого кроку з огляду на нестачу власної кінноти, бажаючи уникнути великих втрат серед османських військ. Хану вдалося зібрати приблизно 15 тис. бійців та артилерію, що свідчить про вагомую участь у масштабній військовій кампанії. Війська киримли відіграли важливу роль у війні, фактично врятували від розгрому османські війська на Кавказі та дозволили закріпитися османам у регіоні. У листопаді 1578 р. кримці двічі врятували від розгрому війська візира Османа-паші – перший раз вони прийшли на допомогу 11 листопада, коли перські війська ледь не здобули штурмом Шемаху, вдруге – вели бої поблизу Моллахасана 28 листопада, коли відволяли на себе велике військо ворога та дозволили османам відступити із Шемахи. Через цілу низку допущених помилок воєначальниками киримли, кримськотатарське військо зазнало однієї з найважчих поразок в історії ханства, втративши тисячі бійців, у полон потрапив калга Аділь Герай та представники кримської знаті. Влітку 1579 р. на Кавказ прибуло ще більше військо киримли (кілька десятків тисяч бійців) під командуванням особисто хана Мехмед II Герая. Кримці здійснили масштабні грабіжницькі рейди у кількох провінціях, захопили десятки тисяч полонених, багато худоби та значно послабили позиції Сефевідів у регіоні. У 1579 р. кримськотатарські війська під командуванням брата хана – Гази Герая, допомогли османам розгромити військо кавказьких племен поблизу Кюр Кюре. У 1581 р. киримли розгромили військо бейлербея Салман-хана поблизу р. Кури, однак, невдовзі один загін кримців потрапив в оточення й був винищений, а Гази Герай потрапив у полон. Чергова поразка киримли

призвела до того, що хан відмовився відправляти війська на Кавказ, що засвідчило те, що кримські хани намагалися уникати великих втрат серед своїх військ. Своїм рішенням хан викликав конфлікт із султаном, його змістили з посади і страшили, а новим ханом став ставленик Стамбула – Іслям II Герай. З цього часу Кримське ханство стало ще більш залежним від Османської імперії, султани почали більш активно залучати війська

киримли у різних військових кампаніях. Протягом 1579–1581 рр. війська киримли не лише брали участь у боях, а й проводили рейди у тилу ворога, здійснювали тактичну розвідку і доставку різних матеріалів османським гарнізонам фортець, чим дозволили османам закріпитися на Кавказі та продовжувати бойові дії протягом тривалого періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Mühimme defteri (32, 38, 44, 45). URL: <https://web.archive.org/web/20250830182052/https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Yayinlar/Yayinlar.aspx> [дата зверн.: 26.05.2025].
- Çiçek, K. (2007). Osman Paşa, Özdemiroğlu. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Vol. 33, s. 471–473.
- Eravcı, H. M. (1999). *Mustafa Âlî's Nusret-name* (Doctoral Thesis). Edinburgh, 450 p.
- Eravcı, H. M. (2014). *Gelibolu Mustafa Âlî ve Nusretname*. Ankara: AKDITYK Türk Tarih Kurumu, 355 s.
- Eravcı, H. M. (2023). The Role of the Crimean Tatars in the Ottoman-Safavi Wars. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. № 57, s. 21–36. DOI: <https://doi.org/10.21563/sutad.1285102>.
- Erdoğan, M.A. (2012). *Abdullah İbn Ridvan, Tevarih-i Deşt-i Kıpçak Ve Hittâ-i Kırım Veya Tevarih-i Tatarhanan-ı Kadim Ve Ahval-i Deşt-i Kıpçak*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 80 s.
- Gelibolulu, M. (2000). *Künhü'l-Ahbar*. (Vol. III). (F. Çeri, Haz.). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayını, 1075 s.
- Giray, H. (2019). *Gülbün-i Hânân*. (İ. Gültekin, Haz.). URL: <https://tinyurl.com/bdhd2d9c> [дата зверн.: 26.05.2025].
- Górka, O. (1935). Liczebność tatarów krymskich i ich wojsk. *Przegląd historyczno-wojskowy*. № 8 (2), s. 185–295.
- Hoca, R. (1973). *Tarih-i Sâhib Giray Han*. Erzurum, 198 s.
- Hüseyin, F. (2019). 1578–1590 Osmanlı-Safevî Savaşı ve Kırım Hanlığı. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. № 6 (2), s. 964–983.
- Inalcik, H. (2001). *Giray*. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt IV), Eskişehir, s. 783–789.
- Jenkinson, A. (1885). *Early Voyages and Travels to Russia and Persia*. (Vol. I). (Eds E. D. Morgan & C. H. Coote). URL: <https://ia601906.us.archive.org/18/items/earlyvoyagestrav01morguoft/earlyvoyagestrav01morguoft.pdf> [дата зверн.: 17.06.2025].
- Kırzioğlu, F. (1993). *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi (1451–1590)*. Ankara: TTK Yayını, 550 s.
- Kortepeter, C. (1966). Ġazî Ġiray II, Khan of the Crimea, and Ottoman Policy in Eastern Europe and the Caucasus, 1588–94. *The Slavonic and East European Review*. Vol. 44, № 102, pp. 139–166.
- Kortepeter, C. (1973). *Ottoman Imperialism During the Reformation: Europe and The Caucasus*. London: Hodder & Stoughton Ltd, 328 p.
- Kütükoğlu, B. (1962). *Osmanlı-İran Siyâsi Münasebetleri (1578–1590)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 232 s.
- Matthee, R. (2014). The Ottoman-Safavid War of 986–998/1578–1590: Motives and Causes. *International Journal of Turkish Studies*. 20, nos. 1–2, p. 1–20.
- Minadoi, G. T. (1595). *The history of the wares between the Turkes and the Persians*. (A. Hartwell, Trans.). URL: <https://quod.lib.umich.edu/cgi/t/text/text-idx?c=eebo;idno=A07559.0001.001> [дата зверн.: 17.06.2025].
- Monshi, E. (1930). *History of Shah Abbas The Great*. (Vol. 1). (R. Savory, Trans). Boulder, Colorado : Westview Press, 576 p.
- Ms Török O.176. *Tevarih-i futuh-i Şirvan*. URL: <http://vambery.mtak.hu/en/14-027.htm> [дата зверн.: 20.08.2025].
- Münşî, I. (1978). The History of Shaah 'Abbās the Great. (R. Savory, Trans.). URL: https://archive.org/details/monshi-shah-abbas-english/Monshi_Shah-Abbas_English/page/n2/mode/1up [дата зверн.: 20.08.2025].
- Naki, E. (2016). Osmanlı'ya Karşı İran'la İttifak: 16. Yüzyılın Siyasi ve İktisadi Rekabet Ortamında Avrupa'nın Müttefik Arayışları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. Vol. 35 (59), s. 115–129.

- Podhorodecki, L. (1987). *Chanat Krymski i jego stosunki z Polska w XV–XVIII w.* Warszawa : Książka i Wiedza, 358 s.
- Selaniki, M. (1999). *Tarih-i Selânikî (971–1003/1563–1595)*. (M. İpşirli, Haz.). URL: <https://tinyurl.com/uhe2ms9> [дата зверн.: 27.09.2025].
- Stevens, S. (2023). *The Ottoman-Safavid War of 1578–1590 in Narrative Sources: An Evaluation of Hungarian Academy of Sciences Manuscript Ms Török O.176*. İstanbul: Koç University, 69 p.
- Strange, G. (ed.). (1926). *Don Juan of Persia. A shi'ah catholic. 1560–1604*. London: G. Routledge & Sons, 355 p.
- Zeyrek, Y. (2001). *Tarih-i Osman Paşa: Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Kafkasya Fetihleri (H.986-988/M.1578-1580) ve Tebriz'in Fethi (H.993/1585)*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 88 s.
- Байцар, А. (2014). Український Крим: Кримське ханство і Козацька Україна. URL: <https://web.archive.org/web/20180425031948/http://plus.lviv.ua/publ/13-1-0-743> [дата зверн.: 27.07.2025].
- Бидлиси, Ш. (1976). *Шараф-наме*: перевод Е. И. Васильевой. Москва : Наука, 352 с.
- Гайворонський, О. & Громенко, С. (2020). Кримське ханство. Остання битва з Ордою. URL: <https://ru.krymr.com/a/krymskoe-hanstvo-poslednyaya-bitva-s-or DOJ/29068360.html> [дата зверн.: 26.05.2025].
- Гусейн, Ф. (2005). *Османо-сефевидская война 1578–1590 гг. по материалам трудов османского летописца Ибрахима Рахимизаде*. Баку : Нурлан, 222 с.
- Козловський, С. (2025). Військо Кримського ханства у середині XV–XVI ст.: чисельність, людський та ресурсний потенціали. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Том 36 (75), №2, с. 84–91. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/2.12>.
- Печеви, И. (1988). *История*: перевод З. М. Буниятова. Баку : Элм, 98 с.
- Челеби, Э. (1983). *Книга путешествия (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII века)*. (Ред. Желтяков А. Д.). Москва : Наука, 376 с.

REFERENCES

- Baitsar, A. (2014). *Ukrainskyi Krym: Krymske khanstvo i Kozatska Ukraina [Ukrainian Crimea: Crimean Khanate and Cossack Ukraine]*. URL: <https://web.archive.org/web/20180425031948/http://plus.lviv.ua/publ/13-1-0-743> [Accessed: 27.07.2025]. [in Ukrainian].
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [Prime Ministry Ottoman Archives]. Mühimme defteri (32, 38, 44, 45). URL: <https://web.archive.org/web/20250830182052/https://www.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Yayinlar/Yayinlar.aspx> [Accessed: 26.05.2025] [in Turkish].
- Bidlisi, Sh. (1976). *Sharaf-name*: perevod (Ye. Vasileva, Trans). Moskva : Nauka, 352 s. [in Russian].
- Chelebi, E. (1983). *Kniga puteshestviya (Izvlecheniya iz sochineniya turetskogo puteshestvennika XVII veka)* [The Book of Travel (Extracts from the work of a Turkish traveler of the 17th century)]. (Red. A. D. Zheltyakov). Moskva : Nauka, 376 s. [in Russian].
- Çiçek, K. (2007). Osman Paşa, Özdemiroğlu. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Vol. 33, s. 471–473. [in Turkish].
- Eravcı, H. M. (1999). *Mustafa Âlî's Nusret-name* (Doctoral Thesis). Edinburgh, 450 p. [in English].
- Eravcı, H. M. (2014). *Gelibolu Mustafa Âlî ve Nusretname* [Gallipoli Mustafa Ali and the Nusretname]. Ankara: AKDITYK Türk Tarih Kurumu, 355 s. [in Turkish].
- Eravcı, H. M. (2023). The Role of the Crimean Tatars in the Ottoman-Safavi Wars. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. № 57, s. 21–36. DOI: <https://doi.org/10.21563/sutad.1285102>. [in English].
- Erdoğan, M. A. (2012). *Abdullah İbn Ridvan, Tevarih-i Deşt-i Kıpçak Ve Hittâ-i Kırım Veya Tevarih-i Tatarhanan-ı Kadim Ve Ahval-i Deşt-i Kıpçak* [The Tale of Desht-i Kipchak'an Hittâ-i Kırım or the Tale of Tatar Hanan-ı Kadim]. İzmir : Ege Üniversitesi Yayınları, 80 s. [in Turkish].
- Gelibolulu, M. (2000). *Künhü'l-Ahbar* [The gist of the events]. (Vol. III). (F. Çeri, Haz.). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayını, 1075 s. [in Turkish].
- Giray, H. (2019). *Gülbün-i Hânân* [Rosebud of Khans]. (İ. Gültekin, Haz.). URL: <https://tinyurl.com/bdhd2d9c> [Accessed: 26.05.2025]. [in Turkish].
- Górka, O. (1935). Liczebność tatarów krymskich i ich wojsk [The number of Crimean Tatars and their troops]. *Przegląd historyczno-wojskowy*. № 8 (2), s. 185–295. [in Polish].
- Gusein, F. (2005). *Osmano-sefevidskaya voyna 1578–1590 gg. po materialam trudov osmanskogo letopistsa Ibrakhima Rakhimizade* [The Ottoman-Safavid war 1578–1590 (based on Ibrahim Rahimizadeh's works)]. Baku : Nurlan, 222 s. [in Russian].

- Haivoronskyi, O. & Hromenko, S. (2020). Krymske khanstvo. Ostannia bytva z Ordoiu [Crimean Khanate. The last battle with the Horde]. URL: <https://ru.krymr.com/a/krymskoe-hanstvo-poslednyaya-bitva-s-ordoj/29068360.html> [Accessed: 26.05.2025]. [in Ukrainian].
- Hoca, R. (1973). *Tarih-i Sâhib Giray Han*. Erzurum, 198 s. [in Turkish].
- Hüseyn, F. (2019). 1578–1590 Osmanlı-Safevî Savaşı ve Kırım Hanlığı [The Ottoman-Safavid War and the Crimean Khanate 1578–1590]. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. № 6 (2), s. 964–983. [in Russian].
- Inalcik, H. (2001). *Giray*. *İslam Ansiklopedisi* [Giray. Islamic Encyclopedia], (Cilt IV), Eskişehir, s. 783–789. [in Turkish].
- Jenkinson, A. (1885). *Early Voyages and Travels to Russia and Persia*. (Vol. I). (Eds E. D. Morgan & C. H. Coote). URL: <https://ia601906.us.archive.org/18/items/earlyvoyagestrav01morguoft/earlyvoyagestrav01morguoft.pdf> [Accessed: 17.06.2025]. [in English].
- Kırzioğlu, F. (1993). *Osmanlılar'ın Kafkas Elleri'ni Fethi (1451–1590)* [Ottoman conquest of the Caucasus (1451–1590)]. Ankara: TTK Yayını, 550 s. [in Turkish].
- Kortepeter, C. (1966). Gazî Giray II, Khan of the Crimea, and Ottoman Policy in Eastern Europe and the Caucasus, 1588–94. *The Slavonic and East European Review*. Vol. 44, № 102, p. 139–166. [in English].
- Kortepeter, C. (1973). *Ottoman Imperialism During the Reformation: Europe and The Caucasus*. London: Hodder & Stoughton Ltd, 328 p. [in English].
- Kozlovskyi, S. (2025). Viisko Krymskoho khanstva u seredyni XV–XVI st.: chyselnist, liudskyi ta resursnyi potentsialy [The army of the Crimean Khanate in the mid-15th–16th centuries: numbers, human and resource potential]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Istorychni nauky*. Vol. 36 (75), № 2, s. 84–91. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/2.12>. [in Ukrainian].
- Kütükoğlu, B. (1962). *Osmanlı-İran Siyâsi Münasebetleri (1578–1590)* [Ottoman-Iranian Political Relations (1578–1590)]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 232 s. [in Turkish].
- Matthee, R. (2014). The Ottoman-Safavid War of 986–998/1578–1590: Motives and Causes. *International Journal of Turkish Studies* 20, nos. 1–2, p. 1–20. [in English].
- Minadoi, G. T. (1595). The history of the wares between the Turkes and the Persians. (A. Hartwell, Trans.). URL: <https://quod.lib.umich.edu/cgi/t/text/text-idx?c=eebo;idno=A07559.0001.001> [Accessed: 17.06.2025]. [in English].
- Monshi, E. (1930). *History of Shah Abbas The Great*. (Vol. 1). (R. Savory, Trans). Boulder, Colorado : Westview Press, 576 p. [in English].
- Ms Török O.176. Tevarih-i futuh-i Şirvan [The Conquest of Shirvan]. URL: <http://vambery.mtak.hu/en/14-027.htm> [Accessed: 20.08.2025]. [in Turkish].
- Münşî, I. (1978). *The History of Shaah 'Abbās the Great*. (R. Savory, Trans.). URL: https://archive.org/details/monshi-shah-abbas-english/Monshi_Shah-Abbas_English/page/n2/mode/1up [Accessed: 20.08.2025]. [in English].
- Naki, E. (2016). Osmanlı'ya Karşı İran'la İttifak: 16. Yüzyılın Siyasi ve İktisadi Rekabet Ortamında Avrupa'nın Müttefik Arayışları [Alliance with Iran against the Ottomans: Europe's search for allies in the political and economic competition environment of the 16th century]. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. Vol. 35 (59), s. 115–129. [in Turkish].
- Pechevi, I. (1988). *Istoriya* [History]: perevod (Z. Bunyatov, Trans.). Baku : Elm, 98 s. [in Russian].
- Podhorodecki, L. (1987). *Chanat Krymski i jego stosunki z Polska w XV–XVIII w.* [The Crimean Khanate and its relations with Poland in the 15th–18th centuries]. Warszawa : Książka i Wiedza, 358 s. [in Polish].
- Selaniki, M. (1999). *Tarih-i Selâniki (971–1003/1563–1595)* [History of Thessaloniki (971–1003/1563–1595)] (M. İpşirli, Haz.). URL: <https://tinyurl.com/uhve2ms9> [Accessed: 27.09.2025]. [in Turkish].
- Stevens, S. (2023). *The Ottoman-Safavid War of 1578–1590 in Narrative Sources: An Evaluation of Hungarian Academy of Sciences Manuscript Ms Török O.176*. İstanbul: Koç University, 69 p. [in English].
- Strange, G. (ed.). (1926). *Don Juan of Persia. A shi'ah catholic. 1560–1604*. London: G. Routledge & Sons, 355 p. [in English].
- Zeyrek, Y. (2001). *Tarih-i Osman Paşa: Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Kafkasya Fetihleri (H.986–988/M.1578–1580) ve Tebriz'in Fethi (H.993/1585)* [Özdemiroğlu Osman Pasha's Conquests of the Caucasus (H.986–988/M.1578–1580) and the Conquest of Tabriz (H.993/1585)]. Ankara: Kültür Bakanlığı, 88 s. [in Turkish].

Serhii KOZLOVSKYI

PhD of Historical Sciences, Associate Professor

Ivan Franko National University of Lviv

(Lviv, Ukraine)

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4590-2433>

PARTICIPATION OF THE CRIMEA KHANATE'S ARMY IN THE OTTOMAN-SAFAVID WAR OF 1578–1590

After the Crimean Khanate recognized its dependence on the Ottoman Empire in 1475, the sultans began to actively use the Crimean troops for the military-political purposes of Turkish state and to involve them in their own military campaigns – in the Balkans, the Caucasus region and Iran. The Crimeans, together with the Ottomans, participated in military campaigns against the Balkan states, the Polish-Lithuanian Commonwealth and Muscovy. The main rival of Istanbul in the East was the Safavid state. Taking advantage of the internal strife in this state, the sultan decided to seize part of its territory and expand the possessions of the Ottoman Empire in the East. The Ottomans had an advantage over the enemy in units of soldiers and artillery, but they needed mobile cavalry and therefore involved the Crimeans in the fighting. The fact that the Crimean Tatar army played an important role in the Ottoman-Safavid war in its first stages, in 1578–1582, is evidenced by the number of Khanate units involved – tens of thousands of fighters. It should be noted that the Crimean Khan managed to gather such an army extremely rarely. The Kyrymly saved the Ottoman army during the siege of Shemakha, and later took on a powerful enemy blow near Mollahasan (November 1578), buying time to evacuate the Shemakha garrison. Crimean troops made a significant contribution to the defeat of the Caucasian tribes in the battle near Kara-Kure (November 2, 1579), and in defeating the army of the Persian commander Salman-Hasan in 1581. As a rule, the Crimean troops were used as a vanguard, moving ahead of the Ottoman troops, for devastating raids on enemy territory, collecting trophies and tactical reconnaissance. The Crimeans played a very important role in supplying the Ottoman garrisons with food and ammunition, which allowed the sultan to gain a foothold in the Caucasus and continue fighting against the Persians. At the same time, the participation of the Kyrymly in the war caused significant losses to the troops of the Khanate (thousands of soldiers died in the Battle of Mollahasan, and the Kalga Adil Geray was captured), the military power of the State weakened and a sharp conflict arose between the Khan and the Sultan, as a result of which the Khan lost power and was killed, and the Khanate became even more dependent on the Ottoman Empire.

Keywords: *Crimean Khanate, Crimean Tatars, military history, Ottoman-Safavid War, cavalry, tactics, losses, battles, retreat, raids, army.*